

ליסיקה

לישועתך פי קיוויתי

פרשה: בשלח

תאריך: ט' שבט תשע"ד

5 גיליון < אלון שז"ר > אילוני נשמך הרז נחמך פרוחן חי-פוסק ז"ל < גיליון 5

עיצוב: תרצה צוברי 029962020

משפטים שחזרו על עצמם במעגליות, כפי שמרים חזרה על הפסוק הראשון עם הנשים.

דומה הדבר, להבדיל, לאומנות השירה החדשה שצמחה מהרחוב: ה"ראפ". היא נוצרת ממשפטים היוצאים באותו הרגע מפי השיר. המשפטים שבה קרובים לדיבור שכן הם נובעים מה"עכשיו" של האדם, אך הם קצובים בקצב מילולי חדש, בד"כ בחרוזים. המילים בסגנון זה מקבלות אלסטיות - נמתחות או מתקצרות - לפי ריקודו של המשפט. נוצר ארגון-מילים באופן חדש. הפוך על הפוך, דווקא ילדים ובוגרים עם בעיות ביטוי וניסוח, מצליחים לבטא עצמם וליצור משפטים היישר מן הלב עם סדר חדש, שברגעים רבים מאתגרים ואף יצירתיים יותר מהדיבור.

זוהי תבנית שירה המאפשרת גם לרבים לשיר יחד את לידת הרגע. פעמים שאף מצטרפת גם מנגינה בסיסית, סוג של משפטים מוזיקאליים, שכולם חוזרים על מילים ומנגינה יחידו.

השירה בתורה מתבררת כשירה שהתוכן בה מאוד מרכזי, ועם זאת היא מונחת על חוקיות חדשה, סדר אחר, תקתוק לבבות חדש עם דגשים חדשים על רצף הזמן. תנועה חדשה זו גאתה ושרה את הסיפור לה'.

השאלה העולה היא מה בקריעת ים סוף יצר שירה? ייתכן לומר שבני ישראל פגשו עד כה את הדיבור האלוהי במציאות, וחזו כיצד המציאות מדברת את רצון ה'. אך כאן, בים, הם פגשו לראשונה את המציאות שרה את רצון ה'.

נרחיב מעט לטובת העניין: יש הבדל בין היבשה שהיא חסרת תנועה, לבין הים, שבשונה ממנה הוא נע וזע כל הזמן. שנית, הים ביחס ליבשה הדוממת - הנמצאת בדממה - רוחש ומייצר קולות באופן תמידי. בנוסף, הים משקף מציאות עם חוקים אחרים מחוקי היבשה: נושמי האוויר מתים בו, רובם ככולם של היצורים הנעים בו (כולל בני האדם), נמצאים ב"שמיים" שלו, "עפים". הים הוא סוג של שמיים של מטה, הוא עולם מכוסה המשקף כראי את העולם העליון הנסתר.

נכתב ע"י חגי הלברטל | hagaihal@gmail.com

"אז ישיר משה ובני ישראל"

את השירה הזאת לה' ויאמרו לאמר"

פעם ראשונה שמישהו שר בתורה. סוף סוף, בזכות ים סוף, שירה בוקעת מן התורה - ממעמקי ליבו של ים הנפשות שנבקע אל החירות.

כדי להבין מהכתוב את סגנון השירה יש לנסות ללכת על פי מילות הפסוקים.

אחד הדברים המוזרים הוא שכתוב "ויאמרו לאמור: אשירה לה' כי גאה גאה..." - האם בני ישראל אמרו "אשירה לה'..." או שרו זאת? אמירה הרי אינה ניגון, היא מפנה אל תוכן דיבורי.

המילה הבאה לאחר "ויאמרו לאמור" היא "אשירה לה'". אשירה בלשון יחיד ולא "נשירה לה'", כאילו אדם אחד אומר זאת (אור החיים). עניין זה דווקא מאפיין שירה המאפשרת להביע דברים יחדיו ללא התנגשות. המילה "אשירה" וביטוייה בלשון יחיד שולחים להבנה שאכן מדובר בשיר.

נוצרים כאן בפסוק שני קטבים שאולי מסבירים אחד את השני: הדיבור במהותו אינו יכול להידבר ע"י שניים בו-זמנית. אין יכולת, ואפילו בדיבור מתוכנן מראש לדבר אותו יחדיו. לכל אחד יש מהירות דיבור שונה, הגיה שונה, דגשים שונים, ואופי חיתוך משפטים שונה. דבר זה מדגיש את היותנו שונים מהותית אחד מן השני, גם אם אנו דוברים את אותה השפה ואותו התוכן. לכן, הדיבור בבסיסו, מדגיש את היות כל אחד ואחד חידוש, צירוף שאין כמותו.

בשירה, לעומת זאת, מתאפשרת אחדות. ואנשים השונים לגמרי אחד מן השני, יכולים להביע עצמם יחד מבלי להתנגש. בזכותה ניתן לשמוע אותם כאחד. השירה יחדיו דווקא מדגישה, הפוך מן הדיבור, את כך שכולנו קשורים בעומקינו ובעומק נפשנו. אנו מסוגלים לצאת מאותה נקודה פנימית שממנה נובע גם הדיבור, אך לבטאה כאחד.

התורה ממקדת אותנו באומרה "ויאמרו לאמור", בתוכן ולא במנגינה. (אומנם ניתן להגיב על כך שהתורה מתמקדת בתוכן מכיוון ש: א. אין בכח המילים להעביר מנגינה. ב. ניתן לומר ש"ויאמרו לאמור" הכוונה שרו, אלא שזוהי שפת התורה) אך אם ננסה בכל אופן להבין זאת כפי מה שכתוב, ניתן לומר שבשירה זו אכן התוכן היה המרכזי בה והשירתיות התבטאה בכך שנאמרו משפטים הקצובים אחרת, מחולקים באופן של שיר, שאיפשר לכולם לומר אותם יחד. לדוגמא: משה אמר משפט וכולם ענו לו (-"משה ובני ישראל"). יתכן שהיו

בני ישראל זוכים לגילוי בסדר גודל של הים. הים, שהוא עצמו משקף חוקיות שונה במציאות, הופך לחידוש על חידוש, כאילו השמים נשתנו, והוא מתגמש על פי קודים חדשים לצירופים חדשים. הים יוצר בתוכו שבילים חדשים לטובת בני ישראל.

ניתן לומר שהים בו המצרים טובעים (הלא חצוי), זהו הים המדבר את דבר ה'. הים הוא כבר במצבו הרגיל. הנס מתבטא בעיתוי שבו חזר הים לחוקיותו, בכך שכל הרודפים טובעים, בכוננת מכוון. זהו **דבר-ה'** המתגלם במציאות. אך הים שבני ישראל עוברים בו (החצוי), עם שבילי היבשה בו, הוא כבר בבחינת **שירת-ה'**. הקב"ה שר ביס: יוצר בו חלוקה חדשה (פרייזינג חדש בעגה המוזיקאלית) המציאות הנוזלית כאילו נעה לקראת בני ישראל בחרוזים, באירגון פיזיקאלי חדש, צירופים חדשים, וחוקים פנימיים חדשים. לזאת יקרא שירה.

אם דיבור מוליד דיבור, אז שירה מולידה שירה. ניתן לראות לכך רמזי יפה מהתפילה בה נאמר: "משה ובני ישראל לך ענו שירה בשמחה רבה ואמרו כולם...": הקב"ה עצמו עבר מדיבור לשירה באמצעות הים, ומשה ובנ"י ענו לו בשירה.

שירת מרים

גם שירת מרים מכילה חידושים בכפה. התוף גם הוא יוצא לאור בצליליו לראשונה כאן בשירת הים. כלי קצבי, פחות מלודי מהכינור והעוגב שתובל בנה בפרשת בראשית. המתופף הראשון - המנגן הכתוב - הוא בעצם מתופפת. הנשים הן הראשונות בתורה לייצוג כלי זה בפעולתו.

בשירת מרים מתווסף במפורש עניין השאלה-תשובה "ותען להם מרים שירו לה' כי גאה גאה סוס ורכבו רמה ביס". כמו כן מתווסף הריקוד-המחולות, החזרתיות. בשירה זו ייתכן ונאמר רק משפט אחד כפי מה כתוב בתורה, עליו חזרו מרים והנשים שוב ושוב במעגליות שהתבטאה גם במחולות. כאן נראה שיש כניסה של צעד נוסף לעולם השירה, בה הפסוק עצמו יוצר מעגל וחוזר על עצמו שוב ושוב תוך ויתור על הצורך הדיבורי לשנות תוכן. כל החוויות העצומות מתנקזות לתוך משפט אחד, אותו חווה הנפש השרה באלפי גוונים. (היש כאן מצע להבדל בין שירה גברית לנשית?)

בספר התורה עצמו ניתן לראות כיצד השירה כתובה בפריסה שונה מהעמודה הכותבת דיבור. העמודה עצמה מסודרת בצורה חדשה, בפיסוק משפטים חדש במרחב של הקלף. ניתן לראות כיצד נוצרים בעקבות כך, שבילי קלף חדשים שהעין יכולה לנוע בריקוד חדש בינותם.

נ.ב השירה והתוף נזכרים כבר בתורה פעם

אחת לפני שירת הים, וזאת בפרשיה שיש לה הקבלה מופלאה לכאן. הכוללת גם כן: גלות, עבדות, בריחה, רדיפה, הצלחת הרודף להשיג הנרדף, והצלחה סופית מפניו. השוואה זו קובעת כתיבה לעצמה אך ניתן גם לכתוב בקיצור:

יעקב יוצא לגלות אצל לבן. לבן משעבד אותו במשך שנים בפיו הרך. יעקב ובניו - השבטים, בורחים מפני לבן. לבן רודף אחריהם, משיגם, אך ה' מצילים ברגע האחרון ע"י התגלותו ללבן והזהרתו לא לפגוע ביעקב. בשתי הפרשיות יש קו תוחם המפריד בברור בין הרודף לנרדף: אצל יעקב הוא הקמת גל אבנים ביניהם, ובפרשה שלנו הוא ים סוף המהווה קו חוצץ אחרון. (בחיוד ניתן לראות את הגל כרומז למוטיב של ים)

קיים הבדל מעניין ביניהם, שישראל במצרים לא ברחו ממצרים אלא סולקו ממנה. גם הפרשה שלנו פותחת ב"ויהי בשלח פרעה". בתחילה נראה שאכן אין למצרים המסלקים תוכנית רדיפה אחרי בני ישראל. ונראה שכך היה עד שהגיע מישהו לפרעה והפך את מחשבתו: "ויגוד למלך מצרים כי **ברח** העם... **וירדוף**!" רק כאשר פרעה שומע בניסוח חדש את מה שהיה - שהייתה בריחה - אז הוא רודף. ממצרים אף אחד לא בורח! פסוק זה צובע בצבע משלים את השוואת הבריחה בין הפרשיות.

גם בפרשיית לבן, במקביל לאותם רגעי הפרידה, מופיעים השירה והתוף, אך באופן אחר עד מאוד: לבן אומר ליעקב: "למה נחבאת לברח ותגנב אותי ולא הגדת לי ואשלחך בשמחה **ובשירים בתוף** ובכינור."

השמחה, השירים והתוף מופיעים בתורה לראשונה, אך לא בפועל, רק ב'כוח', כאופציה תיאורטית שלבן מעלה בפני יעקב, אילולא היה בורח. אין כאן נגנים ולא מישהו ששר. ביציאת מצרים, לעומת זאת, קיימת לראשונה השירה החיה, הממשית, וצלילי תוף מנוגנים.

אולי ההבדל הקיים בין שתי הפעמים הראשונות של תוף ושירה בתורה הוא חלק מההבדל שבין הפרשיות. בפרשיית יעקב ולבן, לא היתה שירה ושמחה ותופים בפועל, אולי מכיוון שבגלות זו היה משהו מתעתע: היא היתה טמועה בתוך סיפור משפחתי. הסיפור, על פניו, נע על המתח בין קשר לקשירה. בתוכו התגלמו באופן חבוי כל השלבים של גלות וגאולה. ללא קול, ללא אמירה מפורשת. במצרים, לעומת כך, הגלות היתה מובהקת ומסומנת בגוף: גם העבדות, גם היציאה, גם השירה, גם הנגינה, ולפי ניסוח התפילה - גם השמחה. "ובשמחה רבה אמרו כולם מי כמוכה באלים ה'". לישועתך קיווית ה'.

לע"נ ראובן דוד בן טוביה סאטניק
לע"נ ציון בן אהרון צוברי
לע"נ חוה בת יהושע יוסף

